

Міністерство освіти і науки України
Комісія з екології, охорони навколишнього середовища
та збалансованого природокористування науково-методичної
ради МОН України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

*Навчально-наукова серія
«Бібліотека еколога»*

В. М. Гуцуляк, Н. В. Максименко, Т. В. Дудар

ЛАНДШАФТНА ЕКОЛОГІЯ

Підручник для студентів
вищих навчальних закладів

*Затверджено Міністерством освіти і науки України як підручник
для студентів вищих навчальних закладів*

Харків – 2015

УДК 502.5(075.8)
ББК 28.080.1Я73
Г 97

Рецензенти:

А. В. Мельник – доктор географічних наук, професор, завідувач кафедри Львівського національного університету імені Івана Франка;

А. Б. Ачасов – доктор сільськогосподарських наук, професор, завідувач кафедри Харківського національного аграрного університету імені В. В. Докучаєва;

О. І. Личак – кандидат географічних наук, доцент Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського.

Науково-консультативна редакційна колегія навчально-наукової серії «Бібліотека еколога»	д. ф.-м. н., проф. Степаненко С. М., д. т. н., доц. Боголюбов В. М., д. б. н., проф. Горова А. І., к. г. н., доц. Владимірова О. Г., д. г.-м. н., проф. Сафранов Т. А., д. б. н., проф. Ісаєнко В. М., д. с.-г. н., проф. Клименко М. О., д. г.-м. н., проф. Білявський Г. О.,	к. т. н., доц. Панасенко А. І., д. т. н., проф. Мальований М. С., д. х. н., проф. Гомеля М. Д., д. с.-г. н., проф. Кучерявий В. О., д. б. н., проф. Бондар О. І., Тимошенко Н. І.
--	---	--

Редакційна колегія Навчально-наукової серії «Бібліотека еколога»	д. соц. н., акад. НАНУ Бакіров В. С., д. с.-г. н., проф. Балюк С. А., д. с.-г. н., проф. Ачасов А. Б., д. г. н., проф. Гриценко А. В., д. б. н., проф. Крайнюкова А. М., к. г. н., доц. Максименко Н. В.,	д. г. н., проф. Московкін В. М., д. г. н., доц. Некос А. Н., д. ф.-м. н., проф. Пелихатий М. М., к. г. н., доц. Тітенко Г. В., д. б. н., проф. Шкорбатов Ю. Г., Баскакова Л. В. (секретар)
---	--	---

*Затверджено Міністерством освіти і науки України як підручник
для студентів екологічних спеціальностей вищих навчальних закладів
(Лист № 1/11-635 від 20.01.2014)*

Гуцуляк В. М.

Г 97   Ландшафтна екологія : підручник для студентів вищих навчальних закладів / В. М. Гуцуляк, Н. В. Максименко, Т. В. Дудар. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. – 284 с.
ISBN 978-966-285-116-8

Навчально-наукова серія «Бібліотека еколога».

Навчальна дисципліна «Ландшафтна екологія» належить до нормативних навчальних дисциплін підготовки еколога, що зумовлює необхідність засвоєння студентами базових знань, які забезпечують успішну подальшу роботу за обраною спеціальністю.

Посібник, крім студентської аудиторії, може бути корисним для будь-якого спеціаліста, який працює в сфері екології, географії, ландшафтознавства.

УДК 502.5(075.8)
ББК 28.080.1Я73

ISBN 978-966-285-116-8

© Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2015
© Гуцуляк В. М., Максименко Н. В., Дудар Т. В., 2015
© Літвінова О. О., макет обкладинки, 2015

Зміст

Вступ	6
Модуль 1. Предмет, метод і еволюція знань із ландшафтної екології	8
Тема 1.1. Предмет і метод ландшафтознавства та ландшафтної екології.....	8
Тема 1.2. Соціальні і загальнонаукові причини виникнення ландшафтознавства.....	11
Тема 1.3. Ідеї В. В. Докучаєва і розвиток ландшафтознавства.....	14
Тема 1.4. Розвиток ідей про ландшафт як природний територіальний комплекс.....	21
Тема 1.5. Розробка теоретичних основ вчення про ландшафт.....	23
Тема 1.6. Еволюція визначення і трактування поняття «ландшафт»..	31
Тема 1.7. Становлення і розвиток ландшафтної екології.....	35
Тема 1.8. Міжнародні ієрархічні класифікації ландшафтів.....	47
Міжнародна програма «Геосфера-біосфера» щодо класифікації ландшафтів.....	49
Класифікація ландшафтів у Сполучених Штатах Америки... ..	50
Європейські підходи до класифікації ландшафтів.....	51
Експертна мережа «Ландшафти Європи» – регіоналізація та уніфікація ландшафтів.....	56
Карта ландшафтів Європи LANDMAP2.....	60
Контроль-колоквіум з модуля 1	61
Тест-контроль з модуля 1	62
Модуль 2. Структура і функціонування ландшафтних екосистем	66
Тема 2.1. Фактори формування ландшафту.....	66
Природні компоненти ландшафту.....	67
Взаємозв'язки компонентів.....	70
Тема 2.2. Просторова структура ландшафту.....	71
Морфологічні одиниці ландшафту.....	72
Типи морфологічної структури ландшафтних комплексів..	75
Особливості ландшафтної структури гірських територій... ..	78
Тема 2.3. Стійкість ландшафту.....	81
Тема 2.4. Відновлення та самовідновлення ландшафтів.....	88
Відновлення порушених земель і властивостей ґрунтів....	90
Відновлення рослинного покриву.....	91
Реконструкція водних об'єктів.....	92
Контроль-колоквіум з модуля 2.....	93
Тест-контроль з модуля 2.....	95

Модуль 3. Дослідження ландшафтних екосистем.	
Природно-антропогенні ландшафти України	99
Тема 3.1. Ландшафтний та екологічний підходи до аналізу ландшафтних екосистем.....	99
Тема 3.2. Ландшафтне планування території.....	104
Ландшафтне планування в європейських країнах.....	105
Тема 3.3. Картографування ландшафтних екосистем.....	114
Тема 3.4. Геохімія ландшафтних екосистем.....	122
Тема 3.5. Методика геохімічної оцінки екологічного стану антропогенних ландшафтів.....	130
Тема 3.6. Структура міських ландшафтів.....	135
Тема 3.7. Структурно-функціональна організація міських ландшафтів	137
Тема 3.8. Концепція ландшафтно-екологічної ніші.....	140
Тема 3.9. Характеристика, деградація та відновлення основних типів ландшафтів.....	142
3.9.1. Загальна характеристика ландшафтної диференціації України.....	142
3.9.2. Ландшафти зони хвойно-широколистяних (мішаних) лісів.....	147
Екологічні проблеми ландшафтів Рівненської області...	150
Екологічні проблеми ландшафтів Житомирської області	151
Екологічні проблеми ландшафтів Київської області.....	153
Екологічні проблеми ландшафтів Чернігівської області	155
3.9.3. Ландшафти зони широколистяних лісів	157
Екологічні проблеми ландшафтів Волинської області...	160
Екологічні проблеми ландшафтів Львівської області.....	162
Екологічні проблеми ландшафтів Івано-Франківської області.....	166
Екологічні проблеми ландшафтів Тернопільської області	169
Екологічні проблеми ландшафтів Хмельницької області	173
Екологічні проблеми ландшафтів Чернівецької області...	175
3.9.4. Ландшафти лісостепової зони	178
Екологічні проблеми ландшафтів Вінницької області....	184
Екологічні проблеми ландшафтів Черкаської області....	186
Екологічні проблеми ландшафтів Полтавської області...	190
Екологічні проблеми ландшафтів Сумської області.....	194
Екологічні проблеми ландшафтів Харківської області...	195
3.9.5. Ландшафти степової зони	200
Екологічні проблеми ландшафтів Одеської області.....	204
Екологічні проблеми ландшафтів Миколаївської області	210
Екологічні проблеми ландшафтів Кіровоградської області	214
Екологічні проблеми ландшафтів	

Дніпропетровської області.....	217
Екологічні проблеми ландшафтів Донецької області.....	222
Екологічні проблеми ландшафтів Луганської області....	224
Екологічні проблеми ландшафтів Херсонської області...	228
Екологічні проблеми ландшафтів Запорізької області...	231
3.9.6. Ландшафти Кримського півострова.....	234
Екологічні проблеми ландшафтів Степового Криму.....	234
3.9.7. Гірські ландшафти	237
Екологічні проблеми ландшафтів гірського Криму.....	237
Екологічні проблеми ландшафтів Південного берега Криму.....	240
Екологічні проблеми ландшафтів Українських Карпат...	242
Екологічні проблеми ландшафтів Закарпатської області	246
Контроль-колоквіум (Круглий стіл) з модуля 3	248
Рекомендована література.....	250
Предметний покажчик	273
Додатки.....	276